

ĐỂ VĂN HÓA THỰC SỰ LÀ NỀN TẢNG TINH THẦN, NGUỒN LỰC NỘI SINH VÀ ĐỘNG LỰC ĐỘT PHÁ CHO PHÁT TRIỂN

THU THANH

Đưa tư duy văn hóa vào trong mỗi bước đi, mỗi quyết sách về kinh tế, chính trị, hoạt động xã hội, bảo đảm cho văn hóa được thể hiện rõ nét, ngang bằng với các trụ cột phát triển khác.

VĂN HÓA CẦN ĐƯỢC QUAN TÂM TƯƠNG XỨNG VỚI KINH TẾ VÀ CHÍNH TRỊ

Trong bài viết “Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam”, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng nhấn mạnh một ý quan trọng: “Chúng ta coi văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, sức mạnh nội sinh, động lực phát triển đất nước và bảo vệ Tổ quốc; xác định phát triển văn hóa đồng bộ, hài hòa với tăng trưởng kinh tế và tiến bộ, công bằng xã hội là một định hướng căn bản của quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam”⁽¹⁾.

Chúng ta đang nhìn thấy, dưới tác động của đại dịch COVID-19, thế giới có nhiều thay đổi cả về kinh tế và chính trị với nhiều nỗi lo lắng, bất an và khủng hoảng. Nhưng những giá trị nhân ái, đoàn kết, nhân

văn, chia sẻ vẫn ngời sáng và là điểm tựa, là sức mạnh ẩn tàng để con người vượt qua đại dịch. Đó đều là những giá trị bất biến của văn hóa. Kinh tế, chính trị khi đặt trong nó sức mạnh nội sinh là văn hóa sẽ có được bộ lọc chuẩn để không bị chệch khỏi các giá trị cốt lõi công bằng, dân chủ, văn minh, không đi ngược lại các chế định của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân.

Nhận thức được đúng tính chất, vai trò, vị trí quan trọng của văn hóa, quan điểm nhất quán của Đảng ta từ rất sớm đã luôn coi văn hóa là một trong những trụ cột quan trọng cần có sự quan tâm đầy đủ và đồng bộ để tạo nên sức mạnh tổng hợp của quốc gia trong quá trình phát triển. Ngay từ năm 1943, bản Đề cương về văn hóa Việt Nam đã khẳng định vai trò,

vị trí của văn hóa là một trong ba mặt trận chính trị - kinh tế - văn hóa. Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn nhấn mạnh: “văn hóa soi đường cho quốc dân đi”⁽²⁾, theo Người, “Trong công cuộc kiến thiết nước nhà, có bốn vấn đề cùng phải chú ý đến, cùng phải coi trọng ngang nhau: chính trị, kinh tế, xã hội, văn hóa”⁽³⁾. Người khẳng định, “chính trị nghĩ rộng cũng là văn hóa và văn hóa nghĩ sâu cũng là chính trị”. “Văn hóa cũng như mọi hoạt động khác, không thể đứng ngoài mà phải ở trong kinh tế và chính trị”⁽⁴⁾. Quan điểm này được Đảng ta liên tục kế thừa, bổ sung, phát triển phù hợp với từng giai đoạn. Nghị quyết 33-NQ/TW ngày 9/6/2014, Ban Chấp hành Trung ương Khóa IX tiếp tục khẳng định và làm rõ thêm: “Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, là mục tiêu, động lực phát triển bền

Đào tạo, bồi dưỡng thế hệ trẻ, rường cột của tương lai để thế hệ trẻ sống có lý tưởng, có đạo đức, có nghị lực, có bản lĩnh đưa đất nước tới phát triển, văn minh, hiện đại.

vững đất nước. Văn hóa phải được đặt ngang hàng với kinh tế, chính trị, xã hội”.

Văn hóa có mặt trong nhiều thành tựu to lớn, có ý nghĩa lịch sử tạo nên cơ đồ, tiềm lực, vị thế và uy tín quốc tế của nước ta ngày nay. Không thể phủ nhận sự đồng hành của văn hóa, sự hiện diện của văn hóa trong các bình diện của đời sống xã hội đã tạo thành sức mạnh nội sinh, vừa là nguồn lực, vừa là thành quả của phát triển. Tuy nhiên, để đáp ứng yêu cầu ngày càng cao trong bối cảnh đất nước bước sang một giai đoạn mới với tầm nhìn và khát vọng đất nước phồn vinh, hạnh phúc thì lực đẩy văn hóa này vẫn còn “chưa tương xứng”, “chưa đủ”. Sau nhiều hồi chuông riết róng, “văn hóa trong chính trị và trong kinh tế bước đầu được coi trọng và phát huy hiệu quả tích cực”⁽⁵⁾, Đại hội XIII vẫn tiếp tục nhấn

mạnh yêu cầu về vị trí, vai trò của văn hóa thông qua đánh giá “văn hóa chưa được quan tâm tương xứng với kinh tế và chính trị chưa thật sự trở thành nguồn lực, động lực nội sinh của sự phát triển bền vững đất nước. Vai trò của văn hóa trong xây dựng con người chưa được xác định đúng tầm”⁽⁶⁾.

Đã có nhiều cuộc “mổ xẻ” tại diễn đàn, hội thảo, tọa đàm khoa học, trên báo chí, trong dư luận để đi tìm nguyên nhân và lời giải, vì sao quan điểm thì đầy đủ và đúng đắn mà thực tiễn lại chưa được như mong muốn? Văn hóa nằm ở đâu trong dòng chảy của phát triển? Làm sao để văn hóa phát huy được giá trị và sức mạnh, thực sự là nền tảng tinh thần, là động lực và nguồn lực phát triển của đất nước? Nhiều nghiên cứu trong khoa học xã hội đã chỉ ra, trong giai đoạn đổi mới đất nước 35 năm qua, quá

trình chuyển đổi thể chế kinh tế từ kế hoạch hóa tập trung sang cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là căn nguyên của nhiều biến động về mặt xã hội. Toàn cầu hóa, hội nhập quốc tế một mặt, “phát huy vai trò cá nhân và làm giàu văn hóa của nó” mặt khác “thúc đẩy các nền văn hóa đậm đà bản sắc trở thành những mảnh ghép văn hóa đa dạng và xa lạ”⁽⁷⁾. Mặt trái của kinh tế thị trường, sự phát triển của công nghệ, internet, truyền thông trong bối cảnh toàn cầu hóa, mở cửa... đem đến nhiều giá trị tiến bộ nhưng đồng thời cũng khuếch tán cái phản giá trị, phi tiến bộ. Bên cạnh đó, các thế lực thù địch vẫn luôn xem văn hóa, tư tưởng là một mặt trận để chống phá, thực hiện “diễn biến hòa bình”, lợi dụng kẽ hở của luật pháp, của truyền thông để truyền bá tư tưởng lai căng về tự do, dân chủ,

Văn hóa dân tộc được ví như tấm nền vững chắc, diện mạo tinh thần của dân tộc, để dân tộc đó đến với thế giới thông qua hội nhập, để tiếp biến và phát triển.

khuyến tán sản phẩm văn hóa, thông tin độc hại, nhất là trong giới trẻ.

Bên cạnh những yếu tố khách quan đó, quan trọng hơn, cần bản hơn, cần nhìn sâu vào những nguyên nhân chủ quan, nội tại liên quan đến nhận thức về vai trò, vị trí của văn hóa trong phát triển, đến tổ chức thực hiện, thể chế hóa quan điểm về văn hóa. Quan điểm “phát triển kinh tế đi đôi với phát triển văn hóa”, “Trong mọi hoạt động kinh tế, chính trị, xã hội đều phải đề cao nhân tố văn hóa, con người”⁽⁸⁾ được nhấn mạnh, khẳng định rõ ràng, nhất quán như vậy nhưng về nhận thức và ứng xử trong lãnh đạo, quản lý còn tư duy xem nhẹ văn hóa, thiên lệch về kinh tế. Ngay trong các dự án phát triển, các báo cáo kinh tế - xã hội, trong các diễn đàn, hội nghị của địa phương cũng như

Trung ương dành nhiều dung lượng, thời lượng và mối quan tâm về kinh tế, chưa dành thỏa đáng cho văn hóa.

Văn hóa được coi “là nền tảng tinh thần của xã hội”, nhưng việc phân bổ nguồn lực đầu tư cho lĩnh vực văn hóa cũng thấp hơn các lĩnh vực được coi là quốc sách và nền tảng khác. Kết luận 30-KL/TW ngày 20/7/2004 của Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa IX về “Xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc” chỉ đạo “Tăng đầu tư cho văn hóa, phấn đấu đến năm 2010 ít nhất đạt 1,8% tổng chi ngân sách của Nhà nước” nhưng ngân sách nhà nước chỉ đầu tư cho lĩnh vực văn hóa nhiều năm qua mới chỉ đạt 1,71% chưa đáp ứng được yêu cầu của phát triển văn hóa.

Nhận rõ những điểm nghẽn trong phát triển văn hóa, tầm

quan trọng của văn hóa, Nghị quyết Đại hội XIII đề ra định hướng phát triển đất nước giai đoạn 2021-2030 là: “Phát triển con người toàn diện và xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc để văn hóa thực sự trở thành sức mạnh nội sinh, động lực phát triển đất nước và bảo vệ Tổ quốc”⁽⁹⁾ đi kèm những nhiệm vụ, giải pháp “phát huy giá trị văn hóa, con người Việt Nam và sức mạnh toàn dân tộc, thực hiện tiến bộ, công bằng xã hội, nâng cao đời sống nhân dân, bảo đảm gắn kết hài hòa giữa phát triển kinh tế với phát triển xã hội”⁽¹⁰⁾.

GIẢI PHÁP CHO VĂN HÓA KHÔNG CHỈ ĐI TÌM TRONG VĂN HÓA

Khi xảy ra những hiện tượng phản văn hóa, phi đạo đức gây bức xúc, dư luận xã hội thường nhìn vào và chỉ trích nặng nề

những lĩnh vực, phương diện dễ nhận thấy nhất của ngành văn hóa. Trong khi, ở chiều qua lại, văn hóa với ý nghĩa “nền tảng tinh thần vững chắc của xã hội” phải bắt đầu trong mối quan hệ chặt chẽ với những vấn đề về đổi mới và hoàn thiện hệ thống chính trị, xây dựng và phát triển kinh tế bền vững, nhất là ở góc độ xây dựng con người bao gồm tư tưởng, tình cảm, đạo đức, lối sống. Khi văn hóa không được xác định đúng vị trí, các yếu tố phản văn hóa, phi đạo đức dễ dàng xâm hại vào môi trường kinh tế, chính trị, xã hội, đồng thời những “điểm nghẽn”, rào cản, những chứng tật xấu cũng khó có thể được nhận diện và triệt tiêu. Vậy nên, giải pháp cho văn hóa không thể chỉ đi tìm trong ngành văn hóa.

Trước tiên, cần tháo gỡ điểm nghẽn về nhận thức trong toàn hệ thống chính trị và trong nhân dân, trong mỗi chủ thể vận hành văn hóa về vai trò và vị trí của văn hóa. Xây dựng văn hóa trong chính trị, văn hóa trong kinh tế là tạo môi trường văn hóa từ những lĩnh vực trung tâm và then chốt, đưa tư duy văn hóa vào trong mỗi bước đi, mỗi quyết sách về kinh tế, chính trị, hoạt động xã hội, bảo đảm cho văn hóa được thể hiện rõ nét, ngang bằng với các trụ cột phát triển khác.

Thứ hai, đẩy nhanh việc cụ thể hóa, thể chế hóa các quan điểm, đường lối của Đảng về văn hóa và có chế tài đủ mạnh để tổ chức thực hiện khắc phục nhược điểm “còn nhiều lúng túng, chậm trễ trong việc thể chế hóa quan điểm, chủ trương của Đảng về văn hóa” mà Đại hội

XIII đã chỉ ra⁽¹¹⁾. Trong điều kiện của nước ta hiện nay, nguồn lực đầu tư cho văn hóa để thực hiện các định hướng phát triển trong thời gian tới phải được chỉ đạo, triển khai phù hợp với định hướng phát triển đất nước giai đoạn 2021-2030 là “Tăng đầu tư cho phát triển sự nghiệp văn hóa”⁽¹²⁾ như Nghị quyết Đại hội XIII đã nêu, ít ra là phải bảo đảm phù hợp với Kết luận 30-KL/TW của Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa IX là 1,8% ngân sách. Nếu không xử lý hài hòa, xóa bỏ chênh lệch giữa tăng trưởng kinh tế và văn hóa, thì dù cho kinh tế có phát triển đời sống tinh thần vẫn sẽ tụt hậu, nghèo nàn và mất cân bằng.

Thứ ba, xây dựng và phát triển văn hóa phải có con người văn hóa và con người là mục tiêu của phát triển. Những hiện tượng xuống cấp về đạo đức mà xã hội lo lắng và bức xúc được cho nguyên nhân cơ bản là do chưa xây dựng được một hệ giá trị chuẩn mực, cốt lõi, thấm sâu vào đời sống, định hướng các giá trị văn hóa. Việc ban hành hệ giá trị chuẩn mực quốc gia làm cơ sở xây dựng hệ giá trị văn hóa và chuẩn mực con người là cần thiết và cần sớm triển khai theo định hướng của Đại hội XIII. Nhưng, một hệ giá trị trên văn bản sẽ trở nên vô nghĩa nếu không thấm sâu vào mỗi con người trong xã hội. Để hệ giá trị vận hành trong đời sống phải thông qua nhiều con đường, “nội công, ngoại kích” từ nhiều “kênh” khác nhau. Cụ thể là, giá trị chuẩn mực, hành vi chuẩn mực phải được chiết xuất tổng thể từ nỗ lực giáo dục tự thân của mỗi cá nhân,

từ nuôi dưỡng, vun trồng của “tế bào” gia đình, cho đến môi sinh giáo dục nhà trường, nền tảng văn hóa và truyền thống của dân tộc, được kiểm soát, thiết lập, vun đắp từ những quy tắc trong xã hội, thông qua dư luận xã hội, báo chí, truyền thông, lời răn của giới luật của các tôn giáo, sự nêu gương của những người có vai trò và ảnh hưởng, các quy tắc đạo đức của các lĩnh vực nghề nghiệp, các quy ước về đạo đức, lối sống, ứng xử xã hội, định chế của các cộng đồng, tổ chức...

Thứ tư, tất cả những thành tố làm nên “bầu khí quyển” nuôi dưỡng tinh thần, tư tưởng, hệ giá trị, niềm tin, đạo đức, lối sống, ứng xử... đó phải được xây dựng trên “giá đỡ”, “bệ đỡ” là khuôn khổ pháp luật, các thiết chế vận hành xã hội công khai và minh bạch. Trong xã hội hiện đại, đạo đức cần đến pháp luật hơn bao giờ hết để đưa con người vào đúng việc, đúng chức trách, phận sự, sống có kỷ luật và trách nhiệm. Tuân thủ pháp luật phải là một trong những cách thức hữu hiệu để hình thành thói quen đạo đức và pháp luật đó phải phù hợp với cuộc sống. Phát triển văn hóa phải đi đôi với xây dựng Nhà nước pháp quyền trong sạch, vững mạnh, bảo đảm kỷ cương xã hội. Một hành lang pháp luật đầy đủ, đồng bộ, phù hợp với cơ chế thị trường và những giá trị văn minh, mở rộng dân chủ xã hội chủ nghĩa, phát huy quyền làm chủ của nhân dân, mở rộng tự do, phát huy sáng tạo và nâng cao tính chuyên nghiệp là điều kiện quan trọng cho sự phát triển của văn hóa.

Vì thế, trong các giải pháp đồng bộ, đối với mọi cấp, mọi ngành, mọi lĩnh vực, khâu then chốt, đột phá lúc này là xây dựng đồng bộ thể chế trên mọi mặt, xây dựng thiết chế minh bạch về trách nhiệm, quyền và lợi ích, nghiêm khắc về kỷ luật, kỷ cương, tôn trọng tự do, dân chủ, quyền con người, thúc đẩy đổi mới sáng tạo. Đó sẽ là khung khổ cho phát triển và vận hành xã hội.

Thứ năm, động lực và nguồn lực phát triển quan trọng của đất nước được Đại hội XIII xác định là “khơi dậy mạnh mẽ tinh thần yêu nước, ý chí tự cường dân tộc, sức mạnh đại đoàn kết toàn dân tộc và khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc”⁽¹³⁾. Con người được xác định là nguồn lực quan trọng nhất, “con người là trung tâm, chủ thể, là nguồn lực chủ yếu và là mục tiêu của sự phát triển”⁽¹⁴⁾. Do đó, cần thiết phải xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện, gắn kết chặt chẽ, hài hòa giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại. Để có thể dẫn dắt, nêu gương, lan tỏa tích cực, hình thành niềm tin, cải tạo xã hội đi đầu phải là đội ngũ cán bộ, lãnh đạo, quản lý, công chức, viên chức, ứng xử văn

hóa công vụ phù hợp với chức trách, nhiệm vụ; tiếp đến là đội ngũ doanh nhân, doanh nghiệp tham gia phát triển kinh tế với động cơ và hành vi lành mạnh.

Cần phải đặt niềm tin, phát huy vai trò và trách nhiệm của đội ngũ trí thức, nhà khoa học, văn nghệ sĩ... Vun đắp, nuôi dưỡng trí thức tinh hoa là tầng lớp có khả năng dẫn dắt, định hướng về tư tưởng, thẩm mỹ và các giá trị tiến bộ, nhân văn. Có cơ chế khơi dậy nội lực sáng tạo, phát huy bản sắc văn hóa được nuôi dưỡng trong mỗi cá nhân, công dân đang tham gia vào đời sống vận hành xã hội - là đại biểu, là gương mặt đại diện của quốc gia, dân tộc. Thiết lập môi trường văn hóa đa dạng, lành mạnh, đời sống văn hóa phát triển để đáp ứng nhu cầu tư tưởng, tình cảm, thẩm mỹ ngày càng cao của công chúng, khơi dậy truyền thống yêu nước, niềm tự hào dân tộc, niềm tin và khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc. Đúng như Nghị quyết Đại hội XIII đã chỉ ra: “tài năng, trí tuệ, phẩm chất của con người Việt Nam là trung tâm, mục tiêu và động lực phát triển quan trọng nhất của đất nước”⁽¹⁵⁾.

Để những giá trị tốt đẹp, tích cực là dòng chảy chính định

hình nên gương mặt, phẩm giá của mỗi một con người, tạo nên sức hấp dẫn, uy tín của quốc gia trên con đường phát triển cần quyết tâm chính trị hàng đầu là đặt văn hóa về đúng vị trí, đúng tầm mức; kiên trì xây dựng một nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, xây dựng con người phát triển toàn diện, xây cái tốt để lấn át cái xấu, làm lành mạnh hóa môi trường xã hội. Khi cả xã hội hướng đến thượng tôn pháp luật, yêu thích cái đẹp, cái đúng, cái tốt, cái thật, cái thiện lương, mỗi công dân tôn trọng thực hành đạo đức, đủ phẩm chất để nêu gương, có khát vọng và trách nhiệm phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc, có tinh thần đoàn kết, tự hào dân tộc... thì khi đó, Chân - Thiện - Mỹ được vận hành trong mỗi chủ thể xã hội, trở thành tâm hồn và phẩm giá, căn tính của cá nhân, quốc tính của quốc gia, dân tộc. Đó cũng là môi sinh để nuôi dưỡng và thấm sâu các giá trị văn hóa vào đời sống, từ đó bảo đảm cho văn hóa các điều kiện để đảm đương được vai trò là nền tảng tinh thần vững chắc, là nguồn lực nội sinh mạnh mẽ và là động lực đột phá cho sự phát triển đất nước và bảo vệ Tổ quốc. ■

1) <http://tuyengiao.vn/dua-nghi-quyet-cua-dang-vao-cuoc-song/mot-so-van-de-ly-luan-va-thuc-tien-ve-cnxx-va-con-duong-di-len-cnxx-o-viet-nam-133405>.

2) Luận điểm Hồ Chí Minh đưa ra tại Hội nghị Văn hóa toàn quốc tổ chức tháng 11-1946.

3) Hồ Chí Minh: *Về văn hóa*, Bảo tàng Hồ Chí Minh, H, 1997, tr.11.

4) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, H, 2009, t.6, tr. 368-369.

(5) (6) (9) (10) (11) (12) (13) (14) Đảng Cộng sản Việt

Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, H, 2021, t.1, tr.64, 84, 115-116; 47, 84, 116, 202, 215-216.

(7) Thomas Friedman: *Thế giới phẳng*, Nxb. Trẻ, TP. Hồ Chí Minh, 2009, tr.730.

(8) Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, H, 2016, tr. 29.

(15) Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, sđd, t.2, tr.330.